

EKFRÄMJANDETS EXKURSION 1987

Arne Mirton

På många medlemmars enträgna begäran blev "ekskogskötselns Mekka", legendariska godset Bregentved, några mil söder om Köpenhamn, målet, för sällskapet's exkursion 1987. Ett 70-tal medlemmar hade sammant inbjudan.

Tack vare framsynta ägare och kunniga, hängivna förvaltare har skötseln av den ädla lövskogen på Bregentved utvecklats till ett mönsterskogsbruk. Åtgärderna är noggrant dokumenterade ända sedan slutet av 1800-talet. Satsning på kvalitet och inte i första hand på ekonomi har under denna tid varit normgivande för skogsskötseln på Bregentved.

Godsets närmare 3 000 hektar skogsmark domineras av bok och ek — 64 procent. Alla åldersklasser är förhållandevis väl representerade, men i synnerhet äldre ek är en bristvara. Av övriga ädla lövträd märks framför allt ask, sykomorlön, alm och lind. Andelen barrträd är endast 24 procent. Rödgranen blir i allmänhet inte äldre

än 50 år. Avverkningen håller jämna steg med tillväxten i den mån inte stormfällningar trasslar till planeringen.

Ståtliga ekar

Efter en stärkande ankomstlunch på restaurant Bregnen togs vi om hand av Bregentveds unge skogsförvaltare, skovrider *Ole Pedersen* och skovfogde *Paul Hartman*. Första exkursionspunkten var som sig bör ett ståligt ekbestånd, uppkommet efter sådd 1906. Beståndet var klassat som *fröavelsbestånd*. För att underlätta insamlandet av ollon hade all underväxt sprutats bort. Ekarna stamkvistades varje år i augusti-september till 7-8 meters höjd. Det ansågs absolut nödvändigt för att om möjligt erhalla fanérkvalitet. Omloppstiden diskuterades med hänsyn till lämpliga timmerdimensioner. Normal omloppstid angavs till 120 år och maximal omloppstid till 150 år på grund av skaderisker.

Godset Bregentved har ett mönsterjordbruk omfattande närmare 3 000 hektar skogsmark dominerat av bok och ek.

En mindre *askplantering* från 1979, utan vilthäng, gränsade till ekbeståndet. Det framhölls att just askbestånd inte bör vara så stora. Erfarenheten visar att anläggning av askbestånd större än 2-3 ha ofta misslyckas.

Bregentveds skogsförvaltare, skovridar Ole Pedersen demonstrerar en ekplantering.
Foto: Ulf Olsson

Ek och rödgran

I *Grevindeskoven* granskades en plantering från 1963 med fyra olika kombinationer ek/rödgran: 1) Radvis blandning 3 ek/5 rödgran 2) Schackmönster med 7-metersrutor samt 3) enkelställd resp 4) gruppvis ek i 14-metersförband. Utvecklingen av eken var uppenbarligen inte vad förvaltaren hade hoppats på och flera talare gjorde tappra försök att förklara det klena resultatet. *Lenart Nordström* tyckte sig känna "källarlukt" och hänvisade till en obologisk miljö, medan *Erik Ståål* framhöll problemen med att på lämpligt sätt avveckla granen.

Ytterligare två ekskursionspunkter kunde avnjutas i strilande sensommarregn innan återfärden till årsmöteslokalen anträdades. Den ena analyserade ekonomiska aspekter på vattenskottsputsning under en omloppstid. Den andra behandlade nettovärdet vid slutavverkning av ek.

Ekplantering

Andra dagen besöktes skovfogde Christiansens bevakning. Första anhalten var en ekplantering på svag mark med högt stående

grundvatten. Ett tidigare, 15-årigt bestånd med sykomorlönn var bortröjt och marken hade sprutats med Round-up före spettplantering med 1/0 ekplanter i förband 1 × 1,5 meter. Anläggningskostnad inklusive hägn var 35 000 DKK/hektar. Förvaltaren hade här inga ambitioner att producera ljus ekvirke eftersom mörk ek går bra att avsätta på den tyska marknaden. *Bengt Niblgård* befarade att nitratutlakningen var betydande efter besprutningen. Alternativet, ekföryngring under sykomorlönn, ansågs emellertid alltför kostsamt på grund av det stora röjningsbehovet. Dessutom är gräset det allvarligaste hotet mot ekplantorna.

Proveniensförsök

Ett proveniensförsök i ek, sått 1945, visade 2,0 meters spridning i höjdtillväxt mellan bästa och sämsta av 11 olika provenienser. Att välja rätt proveniens ansågs mycket be-

Ståtlig ek i ett fröavelsbestånd. Ekarna stamkvistas varje år i augusti-september till 7-8 meters höjd.
Foto: Erik Jonsson

tydelsefullt för den framtida ekonomin. Försöket var åskådligt med tydligt avgränsade parceller och markerade huvudstammar. Det betonades att huvudstammarna inte bör utväljas före 8 meters höjd.

Inom ett område som tidigare varit föremål för grundvattenundersökningar visades *gallringsförsök* i ek, bok, rödgran resp ek/rödgran. Åldern varierade mellan 20 och 32 år. Gallringarna gjordes förhållandevis starka och ekonomiskt optimala, 25-30 procent i bokparcellerna. Rödgranen slutgallrades före 30 års ålder.

Dagen avslutades vid ett 60-årigt proveniensförsök i ek med bl a provenienserna Visingsö, Bregentved, Fyn, Holländsk samt rödek. Hemmaproveniensen visade sämst utveckling i avseende på såväl höjd (17,5 m) som raket (25 %). Rödeken hade bäst

höjdtutveckling (21,0 m). Visingsö och Holländsk hade störst andel raka stammar (77 %). Försöket stördes av påtagliga kanteffekter och ekarna hade överlag för små kronor till följd av för svaga gallringar.

Under årsmötesmiddagen på kvällen mellan exkursionsdagarna uttalades många och berättigade lovord om skogsbruket på Bregentved. Förvaltaren och exkursionsvärdens, Ole Pedersen, fick också ta emot minnesgåvor från medlemmar som redan för åtskilliga år sedan förlorat sitt hjärta till Bregentveds ekar och bokar. Låt mig därför avlutningsvis citera den finstämda hymn till Bregentved som med enastående talang och djup inlevelse tolkades av *Erik Samuelson* på uppdrag av upphovsmannen, *Yngve Franzon*, efter fri tolkning av "Till våren och hembygden" av Harry Martinsson.

*I önskedrömmen kan det stundom hända,
att allt tas om, får drömda perspektiv.
Vi förs av minnets ström och återvända
mot drömda utsiktspunkter i vårt liv.
Då väljer jag där jag en gång var med
en dag bland ekarna på Bregentved.*

*I drömmen ser jag vårens bokar lysa
med späda lövverk nedom Menstrups Kro
när vägen går till Bregentved om våren
och eken ter sig som en ljusblond "Skov"
med solens spel på genomlysta sväv
av friska löv, som bilda vårens väv.*

*För skygg att låta hela hjärtat tala
om det, som ligger närmast till för dikt,
gör mänskan orden vanliga och svala,
så snart hon närmar sig sin djupa bikt.
Men djupt ur fjärran dit jag varit med
jag längtar varje vår till Bregentved.*

*Så minns man våren, som blev född att svinna
mot sommarmognad på sin väg till höst.
I soluppgången ser jag lyuset rinna
i barndomslätta floder ifrån öst.
Bland skogens lövverk bryts dess blonda ström.
I Bregentved har livet självt sin dröm.*

EKEN OCH VÄXTFÖRÄDLINGEN

Martin Werner

När den svenska skogsträdsförädlingen just gått in i sitt andra halvsekel, och Institutet för skogsförbättring firar 20-årsjubileum, kan det vara av intresse att blicka tillbaka på vad som gjorts med vårt mest prestigefyllda trädslag, nämligen eken.

När förädlingsverksamheten tog sin början år 1936, var det helt självklart att den skulle omfatta såväl löv- som barrträd. Föreningens för växtförädling av skogsträd förste föreståndare professor Nils Sylvén tog från första början själv hand om verksamheten med ek. Den som emellertid under årens lopp kommit att arbeta mest med detta trädslag är professor Helge Johnsson, som följdriktigt också är en välkänd ledamot av Ekfrämjandet.

Redan 1952 publicerade Johnsson en uppsats, med titeln "Ungdomsutvecklingen hos stjalkek, druvek och rödek", i Svenska Skogsvårdsföreningens Tidskrift. Här redogör han för tioåriga försöksresultat från de två äldsta försöken med ekfamiljer. Familjerna av de två svenska arterna härstammar från utvalda bra träd i ett antal bestånd i södra Sverige. Resultaten i ung ålder visar att stjalkeken (*Quercus robur*) har den snabbaste höjdtutvecklingen men också att stora skillnader föreligger mellan familjer. Uppsatsen behandlar också samvariationen mellan ollonvikt och höjdtutveckling samt förekomst och utveckling av hybrider mellan våra två ekarter. Den slutliga rekommendationen är att artrena fröplantager bör anläggas och då främst med stjalkek eftersom denna genom en snabb ungdomsutveckling bäst passar in i ett kultur- skogsbruk.

Redan i början av 50-talet anlades också några modellfröplantager av ek tillsammans med plantager av ett flertal andra trädslag. Syftet med dessa mycket små plan-

tager var att studera möjligheterna till att producera ett förädlat ekmaterial på detta sätt. Dessa plantager bestod av ympar av ett antal särskilt utvalda bra träd, s k klonfröplantager. De var med andra ord till sin uppbyggnad identiska med de tall- och granfröplantager som började anläggas vid denna tidpunkt.

Under åren 1958-64 anlades den första reguljära ekfröplantagen (plantage nr 54 Ramsåsa) på uppdrag av Domänenverket. Plantagen, som omfattar 4 hektar, är uppbyggd av ympar från 27 särskilt utvalda s k plusträd. Ett av dessa plusträd är den berömda "Schottes ek" från Stockholm. Resterande plusträd är utvalda inom flertalet sydsvenska län. Ett mycket omsorgsfullt arbete lades ned på att välja ut träd som verkade vara exceptionellt bra både med hänsyn till virkeskvalitet och produktionsförmåga.

Nästa ekfröplantage (nr 61 Gälltofta) anlades åren 1962-65. Redan vid denna tidpunkt märker man av ett sviktande intresse för att anskaffa högvärdigt förnygringsmaterial av ek. Av de planerade 10,5 hektaren i Gälltofta anlades endast 3 hektar. Till yttermera visso fanns ytterligare planerade plantager omfattande 5 hektar av *Q. robur* och 6 hektar av *Q. petraea*. Dessa plantager kom aldrig längre än till planeringsstadiet.

Det sviktande intresset för lövkulturer, som präglade 60- och 70-talet, förde också med sig att det inte fanns något större intresse att sköta och skörda plantagerna ens under de verkligt rika ollonåren. Därför har detta material hittills endast satt obetydliga spår ute i ekskogarna. Under den senaste 10-årsperioden har dessutom båda plantagemarkerna måst säljas till kommunen respektive staten. Vad som finns kvar idag är endast mer eller mindre tidsbegränsade avtal om nyttjanderätt av plantagerna.

Det kan vara av intresse att diskutera, vad ekfröplantager skulle kunna betyda, om ett verkligt intresse för förädlad ek förelåg.

Den främsta begränsningen med fröplantager av ek är, att de inte ens under verkligt goda ollonår kan producera material till en särskilt stor förnygringsyta. På grund av ollonens storlek i förhållande till t ex barrträdsfrön, är det lätt att inse, att antalet "frön" per hektar plantage blir väsentligt mindre för eken än för ett barrträd. Detta har lett till att man nere på kontinenten prövar att sticklingföröka de fröplantor man får från plantagerna, för att få det förädlade materialet att räcka till större arealer. Att ekplantager liksom bestånd blommar med ojämna och ibland långa intervall leder, tillsammans med svårigheter att lagra ollon under lång tid, till svårigheter att åstadkomma en jämn plantförsörjning. Även detta problem kan lösas med sticklingsförökning.

Våra nuvarande plantager består endast av träd, som valts ut på grund av sitt överlägsna utseende (fenotypurval). För att kunna bedöma deras ärftliga egenskaper måste man också testa avkommor från träden (avkommeprövning). Det är nämligen endast genom avkomman som man kan bedöma föräldrarnas avelsvärde. Efter kassation av dåliga föräldrar kan man sedan med

säkerhet producera ett varudeklarerat bra material. Någon avkommeprövning av plantageklonerna har tyvärr hittills inte gjorts. När de biologiska möjligheterna för detta förelåg, saknades intresset.

Många hyser den uppfattningen, att lövträd i ännu högre grad än barrträd är en produkt av den rådande miljön (bl a skogs-skötseln). Detta till trots bör man genom fröplantager ändå märkbart kunna förbättra även ett ekmaterial. Egenskaper som liten benägenhet att skjuta vattskott, rakvuxenhet och enkeltoppighet är med stor sannolikhet mycket starkt ärftligt styrda. Vad man alltså skulle kunna förvänta sig från plantagerna är alltså ett kvalitativt bättre material än från bestånd.

Vad skulle man kunna göra i framtiden? Det har faktiskt förmärkts ett ökande intresse även för ek i samband med de senaste årens "lövhausse". En avkommeprövning av de ca 50 kloner, som finns i dagens plantager, följt av en nyanläggning av en fröplantage på "egen" mark är åtgärder, som tar vara på nedlagt arbete och räddar den värdefullaste delen av förädlingsmaterialet för framtiden. Avkommor från denna anläggning skulle framöver kunna användas av dem, som är verkligt intresserade av att anlägga en intensiv ekkultur med bästa tänkbara material.

IN MEMORIAM

En av Ekfrämjandets tillskyndare, jägmästaren ERIK SAMUELSON avled för kort tid sedan. Han var ledamot av sällskapets arbetsutskott (senare styrelse) under åren 1975-1985. Där, liksom i så många andra sammanhang kom hans förståelse för skogens mångsidiga värden fram. Att biologiska, tekniska och ekonomiska förutsättningar på lång sikt även talar för eken som skogsträd var något han trodde på. Vi satte

stort värde på Eriks kloka och realistiska omdöme i styrelsearbetet.

Erik hade förmågan att skapa trivsel omkring sig. Till detta bidrog hans goda humör och inte minst hans överdådiga deklamationskonst. Denna fick sällskapets medlemmar senast uppleva på årsmötet i Danmark i höstas. — En god kamrat och skicklig yrkesman har lämnat oss. Det ljusa minnet av honom skall leva länge.

GA